OMVÆLTNINGEN I FRANSK NORDAFRIKA. I.

TUNIS

ERIK RESKE-NIELSEN

Indskrænkningen og omdannelsen af det britiske imperium efter 2. verdenskrig har været af endnu større omfang end ændringerne og formindskelsen af det franske kolonivælde. Storbritannien har måttet slippe taget på Indien, Burma og Ceylon, og store dele af riget i Afrika og Vestindien er ved at få eller har allerede fået en helt ny status, som har givet dem vidtgående friheder inden for det britiske statssamfunds rammer. Med Malaya, Kenya og Cypern som vigtige undtagelser er denne udvikling blevet gennemført uden blodig dramatik. Anderledes er det gået Frankrig, som først efter en kostbar krigsførelse i 1954 måtte acceptere en ordning, der var ensbetydende med det faktiske tab af Indokina, og som dernæst måtte tage stilling til en stadig mere faretruende udvikling i det langt vigtigere Nordafrika. Foreløbig er krisen resulteret i, at de hidtidige franske protektorater Tunis og Marokko er trådt frem som selvstændige stater, mens Algiers skæbne endnu ikke er afgjort.

Frankrigs herredømme i Nordafrika går tilbage til det 19. århundrede. Det er ældst i *Algier*, der blev erobret i 1830, men som franskmændene først i 1857 fik fuldstændig greb om. 1881 blev nordkysten inddelt i tre departementer, der i administrativ henseende blev indlemmet i Frankrig. Resten af landet blev organiseret som en koloni. Dog opretholdtes en vis enhed, idet de algierske områder havde fælles generalguvernør. *Tunis* blev invaderet af franske styrker i 1881 og gjort til et fransk protektorat. En lignende skæbne ramte *Marokko* i 1912, da størstedelen af landet blev gjort til et fransk og en mindre del til et spansk protektorat. I modsætning til Tunis satte Marokko sig til modværge mod europæerne, og både franskmænd og spaniere måtte udkæmpe hårde kampe, inden protektoraterne blev pacificeret i begyndelsen af 1920'erne. I Tunis vedblev bey'en at være statsoverhoved og i Marokko sultanen, men den virkelige magt lå hos den franske generalresident.

I befolkningsmæssig henseende er der betydelig forskel mellem Tunis, Algier og Marokko. Algier har flest indbyggere, nemlig 10,5 millioner mod Marokkos 9,7 millioner, hvoraf 8,2 millioner i det hidtidige franske pro-

tektorat. Tunis er mindst med kun 3,2 millioner indbyggere. Det europæiske islæt er størst i Algier, der beboes af ca. 1 million franskmænd. I Tunis lever der henved 150.000 franskmænd og 85.000 italienere og i Marokko kun 400.000 europæere, overvejende franskmænd. I alle tre lande er der et betydeligt mindretal af jøder: i Marokko 200.000, i Algier 130.000 og i Tunis 70.000. Deres antal er dog i nedgang, da der finder en betydelig udvandring sted til Israel, hvis største kontingent af indvandrere nu udgøres af nordafrikanske jøder. Den resterende befolkning er i Algier og Tunis næsten udelukkende arabere, mens der i Marokko lever et par millioner berbere[1]). Fælles for de tre lande er, at der finder en meget kraftig befolkningstilvækst sted. Tidligere holdt stammekrig og en høj børnedødelighed folketallet nede, men efter pacificeringen og forbedringen i sundhedsvæsenet under fransk styre er befolkningsforøgelsen blevet et alvorligt problem.

Fransk Nordafrika er et område af meget stor betydning for fransk økonomi. Der findes vigtige *råstoffer*. I alle tre lande udvindes jernmalm og kul. De marokkanske fosfat- og manganforekomster er betydningsfulde, og der findes også kobber, bly, zink og sølv samt olie. Tunis og Marokko har vigtige *landbrugsdistrikter,* hvor der foruden korn også dyrkes oliven og frugt. Algier er fattigere som landbrugsland, og de mest frugtbare arealer anvendes til vinavl. Navnlig i Algier, men i mindre målestok også i Marokko og Tunis, gælder det, at den bedste jord ejes af franske kolonister. Nogen industri af virkelig betydning findes ikke, men oprettelsen af *vandkraftværker* har dog skabt grundlaget for en beskeden industrialisering. Den investerede *kapital* er overvejende fransk, men i Marokko har der dog fundet betydelige amerikanske investeringer sted. Hele Nordafrika lider imidlertid under mangel på kapital, og de senere års urolige forhold har ikke opmuntret til nye investeringer.

Området er af betydelig *strategisk værdi*. De franske flådebaser i Oran, Algier, Bizerta og Tunis er af største betydning for beherskelsen af det vestlige Middelhav og for sikringen af tilførsler til Frankrig fra Afrika. Uden Nordafrika må Frankrig se i øjnene, at det løber en meget stor risiko for at miste de øvrige dele af imperiet i Afrika, navnlig det stadig vigtigere Fransk Vestafrika. Desuden understregede begivenhederne under 2. verdenskrig, at Fransk Nordafrika kan være et værdifuldt springbrædt ved en »tilbageerobring« af Europa, og både af den grund og fordi Nordafrika er vigtigt for en sømagt med interesser i det østlige Middelhav og Mellemøsten, har USA sikret sig luft- og flådebaser i Fransk Marokko.

[1]Berberne er efterkommere af den befolkning, der beboede det nordvestlige Afrika før den store arabiske indvandring i det 11. århundrede.

DEN TUNESISKE NATIONALISME

Det tunesiske spørgsmål tog for alvor form i 1950, selv om der både før og under 2. verdenskrig havde gjort sig en *nationalistisk opposition* gældende. Nationalisterne rettede deres angreb både mod det franske overherredømme og mod bey'en, der havde bibeholdt sin stilling som landets formelle overhoved i overensstemmelse med *El Bardo-* og *La Marsa-traktaterne* fra 1881 og 1883. Bey'en var nominelt forblevet absolut suveræn i alle anliggender, der ikke angik forsvars- og udenrigspolitik, som Frankrig havde overtaget, og han havde til bistand i lokal- og centralstyrelsen formelt tunesere. I praksis måtte han dog akceptere, at der i de enkelte administrationsgrene sad franskmænd som rådgivere, og det var dem, der førte det store ord. Også domstolene og lovgivningsmagten blev kontrolleret af franskmænd, og det betød i særdeleshed meget, at det rådgivende Grand Conseil (storrådet) var sammensat af lige mange franskmænd og tunesere. Det var især i storrådet, de franske kolonister var i stand til at gøre deres indflydelse gældende. Ellers var de henvist til at gå omvejen over Paris og at få deres synspunkter svækket af franske politikere og embedsmænd.

Den franske indflydelse havde også positive sider. Navnlig blev der i 1920'erne gennemført *reformer,* som gjorde Tunis til det mest fremskredne område i Fransk Nordafrika, og fransk kultur trængte i Tunis dybere ned i den indfødte befolkning end i Marokko og Algier. Tuneserne blev det nordafrikanske folk, der blev mest præget af vesten, og der opstod en intellektuel klasse, som anerkendte værdien af forbindelsen med Frankrig, samtidig med at den råbte på selvstændighed og forfatningsreform. Stærkt medvirkende til, at udviklingen kom til at forme sig på denne måde, var det, at der i Tunis ikke fandtes nogen indfødt feudalisme som navnlig i Marokko. Der var ingen mægtige stormænd at bygge på, og det blev i stedet byernes middelstand, der kom til at være de politisk toneangivende blandt tuneserne.

En af årsagerne til, at 1920'erne blev en reformperiode i Tunis, var, at der ved slutningen af 1. verdenskrig var opstået en tunesisk selvstændighedsbevægelse, som fandt udtryk i *Destour-partiet.* Man påberåbte sig præsident Wilsons 14 punkter og forsøgte under fredsforhandlingerne i Paris at henlede opmærksomheden på det tunesiske spørgsmål. Bestræbelserne førte ikke til andet, end at franskmændene efter en del uroligheder i Tunis bestræbte sig mere på at skabe et godt styre, og først i 1930'erne kom der nyt liv i den tunesiske nationalisme. I 1934 udskiltes af det fanatisk muhammedanske og højrenationalistiske Destour-parti en venstrefløj, der under ledelse af den 32-årige fransk-uddannede jurist *Habib Bourguiba* blev organiseret som et nyt parti, *Neo-Destour,* d.v.s. det nye forfatningsparti. Bourguiba, der stammede fra den lavere middel-

stand i Tunis, var påvirket af vesteuropæisk tankegang og krævede et frit Tunis, hvor suveræniteten hvilede hos folket. Han organiserede Neo-Destour – som omgående vakte det franske styres mishag og blev forfulgt både af bey'ens tilhængere og af de franske kolonister – med et system af hemmelige celler over hele Tunis og gennemførte en streng disciplin i dets rækker. Meget betydningsfuldt blev det, at han i konkurrence med kommunisterne, skabte en *fagbevægelse* og fik oprettet forskellige *erhvervsorganisationer,* som i virkeligheden blev ledet af Neo-Destour, men som kunne virke åbent og beskyttet af en opinion uden for Tunis grænser, hvor Neo-Destour selv var nødt til kun at optræde illegalt, eftersom partiet omgående var blevet forbudt i lighed med det gamle Destour-parti. Kun i den korte periode, da *Léon Blums* folkefrontsregering havde magten i Frankrig 1936–37, anerkendte det franske udenrigsministerium, at det var Neo-Destour, der stod som den rette repræsentant for det tunesiske folk; men Blums periode ophørte, inden der var kommet konkrete resultater ud af de forhandlinger, der var påbegyndt. I stedet indtraf en alvorlig krise i det fransk-tunesiske forhold, da Neo-Destour nu forsøgte at terrorisere franskmændene og de tunesere, der samarbejdede med dem. Der udbrød i 1938 alvorlige uroligheder, som resulterede i en *belejringstilstand,* der varede lige til 1955, og fængsling af flere tusinde nationalistiske ledere, som blev anbragt i interneringslejre.

Sådan var situationen, da 2. verdenskrig sluttede; men begivenhederne under denne havde givet nationalismen ny næring, uden at det dog kom til sådanne voldsomme udladninger i Tunis som i Marokko og Algier. Neo-Destour-lederne var stadig af den opfattelse, at det ville give de bedste resultater, hvis man *skridt for skridt* kunne gennemtvinge politiske reformer, snart i forståelse med franskmændene, snart ved samarbejde med bey'en. Begivenheder andre steder i verden gjorde en sådan udvikling mere sandsynlig, og navnlig virkede hændelserne i Middelhavsområdet opmuntrende på de tunesiske nationalister. I 1944 havde Frankrig måttet slippe grebet om Syrien og Libanon, og i 1945 var *den arabiske liga* blevet dannet som et samlende organ for de arabiske folks stræben efter uafhængighed. Der blev knyttet tråde mellem ligaen og Neo-Destour, men Habib Bourguiba holdt ikke desto mindre – selv efter et længere ophold i Cairo 1945–1949[1] – fast ved den opfattelse, at et frit Tunis ville have større fordele af et samvirke med Frankrig end ved en indlemmelse i et arabisk fællesskab under ægyptisk ledelse. Alligevel ydede ligaen materiel og propagandistisk støtte til Neo-Destour, og efterhånden som

[1]Bourguiba var blevet arresteret 1938 og sad i 1942 fængslet i Vichy-Frankrig. Han blev befriet af tyskerne, rejste til Rom, men afviste samarbejde med Mussolini og vendte 1943 tilbage til Tunis. Franskmændene ønskede at arrestere ham, men amerikanerne intervenerede til hans fordel.

flere arabiske lande opnåede større frihed, øgedes de tunesiske nationalisters muligheder for at tvinge Paris til nye skridt i retning af Tunis selvstændighed. Særligt tungt vejede det, at nabolandet Libyen, der indtil 1943 havde været i italiensk besiddelse, og som var langt mindre udviklet end Tunis, i 1949 af F.N. blev gjort til en selvstændig stat. Det gav Neo-Destour vind i sejlene og skabte genklang hos liberale franskmænd for kravet om politiske reformer i Tunis.

Betydningsfuldt blev det også, at de *franske socialister* i 1950 besluttede at støtte nogle krav, der i december 1949 var blevet fremsat af det tunesiske socialistforbund, og som gik ud på, at der skulle optages forhandlinger mellem den franske regering og repræsentanter for Tunis om protektoratets ophør og om fastsættelse af en trinvis udvikling henimod suverænitet og uafhængighed. Det fransk-tunesiske forhold skulle derefter ordnes ved traktater vedrørende forsvar og udenrigspolitik samt angående de økonomiske og kulturelle relationer. De franske socialisters godkendelse af disse krav betød derfor i realiteten, at et af Frankrigs store partier gik ind for Tunis' uafhængighed, og dermed var Tunisspørgsmålet sat på dagsordenen.

REFORMPOLITIK 1950-51

En tilkendegivelse af, at den franske regering ville slå ind på en ny Tunis-politik, fremkom, da en ny general-resident, *Louis Perillier,* blev udnævnt i maj 1950. I en radiotale den 13. juni samme år erklærede han, at den franske regering havde til hensigt at *foreslå en række administrative reformer,* som var forårsaget af landets økonomiske og sociale udvikling og som sigtede til, at der blev udbygget en tunesisk embedsstand, som kunne styre en moderne stat. Den føler, der lå i Perilliers udtalelser, blev ikke gunstigt optaget hverken af franskmændene i Tunis eller af Neo-Destour. Flertallet af den franske del af Grand Conseil protesterede imod, at storrådet ikke havde fået reformforslagene forelagt, og beskrev dem som udtryk for en opgivelsespolitik. Omvendt mente de tunesiske medlemmer af rådet, at reformforslaget gav alt for få indrømmelser. Man krævede i stedet, at der skulle dannes en rent tunesisk regering med fuld udøvende magt, at den rådgivende forsamling skulle erstattes med en lovgivende, og at tunesere skulle have fortrinsret til embeder i Tunis.

De tunesiske storrådsmedlemmers holdning var til dels inspireret af de krav, der den 14. april 1950 var blevet fremsat af Habib Bourguiba, og som udtrykte *Neo-Destours mål.* I en proklamation havde Habib Bourguiba forlangt overdragelse af suveræniteten og kontrol med den udøvende magt til tunesiske hænder. Endvidere krævede han, at der skulle dannes en *tunesisk regering,* som skulle have ansvaret for ordenens opretholdelse,

og at der i spidsen for den skulle stå en ministerpræsident, som var udpeget af bey'en. Endvidere skulle det franske generalsekretariat, der kontrollerede regeringen, fjernes sammen med de embedsmænd, som overvågede de enkelte administrationsgrene. Ligeledes måtte det franske gendarmeri opløses, og der skulle ved almindelig valgret vælges en *nationalforsamling,* hvis opgave skulle være at udarbejde en demokratisk forfatning. Endelig skulle der vælges kommuneråd med en rimelig repræsentation for det franske mindretal. Desuden hed det i erklæringen, at man så hen til et *samarbejde på grundlag af ligeberettigelse mellem Tunis og Frankrig,* men at kun en tunesisk nationalforsamling ville være i stand til at afgøre, om Tunis skulle være medlem af l'Union Francaise. Dette manifest var den 25. april 1950 blevet *bifaldet af bey'en,* som dermed tilkendegav vilje til samarbejde med Neo-Destour.

Sammenlignet med de af Bourguiba fremsatte og af bey'en tiltrådte krav var de indrømmelser, som rummedes i Perilliers radiotale den 13. juni 1950, minimale. Men den franske regering gav på forskellig måde udtryk for, at den var villig til at gå videre endnu til trods for de franske kolonisters protester mod enhver indrømmelse til den tunesiske nationalisme. Den 17. august 1950 forårsagede Perillier, at der blev dannet en *ny tunesisk regering* under ledelse af *Muhammed Chenik,* hvori som justitsminister indtrådte en repræsentant for Neo-Destour, nemlig partiets generalsekretær, *Salah ben Youssef.* Hans indtræden betegnede en håndsrækning fra Bourguibas side til de kredse i Frankrig, som sympatiserede med tanken om en nyordning af det fransk-tunesiske forhold.

Kort efter dannelsen af Chenik's regering ophævede Frankrig det system, hvorefter der til hvert tunesisk ministerium var knyttet en fransk rådgiver, og den 8. februar 1951 underskrev bey'en en serie forslag, som Perillier havde fremsat den 17. august 1950 om *ændringer af forfatningsmæssig art.* Herefter skulle forsædet i ministerrådet ikke længere beklædes af den franske generalresident, men af den tunesiske ministerpræsident, og regeringen skulle bestå af syv tunesere (nemlig ministerpræsidenten og justits-, social-, handels-, industri-, landbrugs- og sundhedsministeren) og syv franskmænd (som skulle beklæde posterne som generalsekretær, assisterende sekretær, kommissær for genopbygningen og direktører for finanserne, offentlige arbejder, undervisning og post- og telegrafvæsenet). Dog skulle generalresidenten i en nødsituation kunne regere gennem en højkomité, som skulle have ret til at udstede dekreter. Endvidere ophævedes bestemmelserne om, at den franske generalsekretærs underskrift var nødvendig på ministerrådets dekreter, og der fastsattes bestemmelser for ansættelsen af franske og tunesiske embedsmænd i administrationen. Halvdelen af de højere, to trediedele af de mellemstore og tre fjerdedele af de lavere poster skulle reserveres tunesere, og franske embedsmænd

skulle kunne tale arabisk. Det store spørgsmål om generalresidentens indflydelse i financielle anliggender blev klaret ved en kompromis-formel. Disse reformer, der blev *hilst velkommen af Neo-Destour* som et første skridt på vejen mod Tunis' selvstændighed, blev omgående mødt med den skarpeste *fordømmelse fra de fleste kolonisters side.* I forvejen var det kommet til adskillige uroligheder rundt om i Tunis, og fra Neo-Destours side var det blevet hævdet, at franske aktivister stod bag dem med det formål at forhindre reformerne. Også general-residenten, Perillier, syntes at vakle under europæernes pres, men det afgørende blev, at der stadig i Paris var stemning blandt socialister og folkerepublikanere for en reformpolitik i Tunis.

STAGNATION 1951

Den næste fase i udviklingen indtraf, da bey'en i en tale den 15. maj 1951 erklærede, at han ønskede straks at give Tunis en fri forfatning og en rent tunesisk regering. Disse løfter blev fremsat på et tidspunkt, da situationen var blevet betydeligt skærpet, idet parterne anklagede hinanden for ikke loyalt at følge beslutningerne af 8. februar 1951. Nye forhandlinger blev indledt, da ministerpræsident Chenik i oktober 1951 ankom til Paris og i et *memorandum af 31. oktober* på bey'ens vegne *krævede, at der skulle dannes en rent tunesisk regering og en nationalforsamling, der var fremgået af almindelige valg.* Svaret herpå blev afgivet af den franske regering den 15. december 1951, efter forhandlinger i en ministerkomité, hvori bl.a. ministerpræsident *Pleven,* udenrigsminister *Robert Schumann,* finansminister *René Mayer* og forsvarsminister *Bidault* havde sæde. Det betegnede, hvad en fordømmende erklæring fra det franske socialistparti den følgende dag karakteriserede som en kovending og en »kapitulation overfor den koloniale kapitalismes og de reaktionære kredses interesser«. I denne *note til bey'en* fremhævede den franske regering Frankrigs mange velgerninger overfor Tunis, og påstod, at det alene skyldtes franskmændene, at Tunis havde nået et fremskredet stade. Disse forhold, lød det i noten, »måtte holdes for øje, når man overvejede de fremtidige forhold mellem vore lande, som kun kan baseres på anerkendelse af den definitive karakter af de bånd, der forener dem«. I svaret hed det endvidere, at yderligere reformer måtte afhænge af, at bey'en opfyldte sin part af forpligtelserne, hvormed den franske regering sigtede til bestemmelserne om oprettelse af kommunale råd med repræsentation for den franske befolkning.

Et andet aktuelt stridsspørgsmål var *Grand Conseil's rolle.* Storrådets mandat var udløbet den 9. december, og den tunesiske regering havde foreslået det erstattet med en repræsentativ forsamling, men de franske kolonister var gået energisk imod en sådan ordning. Den franske regering

erklærede sig rede til at overveje en ændring i Grand Conseil-institutionen, men kun på den betingelse, at både det franske og det tunesiske samfund blev repræsenteret, og at storrådet blev fornyet for en begrænset periode for at kunne stemme om 1952-budgettet. Samtidig instruerede man Perillier om i januar 1952 at nedsætte en blandet fransk-tunesisk kommission til at behandle spørgsmålet om en repræsentativ lovgivende magt til erstatning for Grand Conseil. Det franske svar på bey'ens henvendelse gennem den tunesiske ministerpræsident var således stort set negativt, og selv om det blev mildnet noget af udenrigsminister Schumanns udtalelser under Tunis-debatten i republikkens råd den 2. december 1951, kunne det ikke skjules, at en alvorlig krise var indtrådt. Juleaftensdag vendte Chenik tilbage til Tunis for at aflægge rapport til bey'en. Afbrydelsen passede de franske i Tunis. De havde allerede den 19. november forlangt, at forhandlingerne skulle indstilles. Endvidere blev Perillier nu udskiftet som generalresident med Frankrigs hidtidige ambassadør i Bruxelles, *Jean de Hauteclocque*. Kursskiftet var klart.

Den franske regerings svar til bey'en blev hilst med glæde af kolonisterne, men vakte ellers skuffelse i Tunis, hvor Neo-Destour, Destour, kommunister, fagforeningerne og en række organisationer svarede med en tre dages *proteststrejke* den 21.–23. december. Den 9. januar 1952 offentliggjordes *regeringens svar* på den franske note. Man afviste heri den opfattelse, at de franske i Tunis havde nogen ret til at deltage i landets politiske institutioner, og erindrede om, at den tunesiske regering havde påtaget sig at garantere franske interesser i Tunis, hvilket dog ikke kunne indebære, at franskmændene skulle have særlige politiske rettigheder. Desuden krævede man en klar fransk tilkendegivelse af, at Frankrig ikke opererede med noget begreb om en fransk-tunesisk »co-suverænitet« som grundlag for forholdet mellem de to lande, men at regeringen i Paris utvetydigt skulle bekræfte Tunis' suverænitet, da den tunesiske regering ellers ville »prendre ses responsabilités«. Men ministerpræsident Chenik tog endnu et skridt. Den 14. januar 1952 overrakte Salah ben Youssef i Paris et *brev fra den tunesiske regering til F.N.s generalsekretær,* hvori man anmodede F.N. om at løse den fransk-tunesiske strid i overensstemmelse med F.N.-pagtens principper. Denne handling betegnede en udfordring til Frankrig, som i efteråret 1951 havde benægtet F.N.s kompetence til at drøfte det marokkanske og det tunesiske spørgsmål. Det franske synspunkt var, at Tunis herved krænkede Bardotraktaten, som gjorde Frankrig alene ansvarlig for Tunis' udenrigspolitik.

FRANSK TVANGSPOLITIK 1952–53

Samtidig med at forværringen i situationen blev markeret gennem tunesernes henvendelse i Paris, kom det til blodsudgydelse under *demon-*

strationer rundt om i Tunis, og den 18. januar 1952 tilkendegav den ny-tiltrådte generalresident, Hauteclocque, at han ville tage jernhandsken i brug. Neo-Destour havde bekendtgjort, at det ville lade afholde en speciel kongres for at drøfte det franske svar af 15. december, men kort før den skulle åbnes, lod Hauteclocque *12 tunesiske nationalisledere arrestere,* deriblandt Habib Bourguiba og Neo-Destours vicegeneralsekretær *Mongi Slim.* Også det tunesiske kommunistpartis generalsekretær, *Maurice Nizard* og en af den kommunistiske fagbevægelses[1]) mest fremtrædende folk blev kastet i fængsel. Samtidig blev der truffet militære sikkerhedsforanstaltninger, men ikke desto mindre kom det til nye uroligheder og strejker, og »et eller andet sted i Tunis« trådte *Neo-Destour-kongressen* sammen og vedtog en resolution, hvori man krævede protektoratets ophør og Tunis' uafhængighed.

Imens fortsatte Salah ben Youssef virksomheden i Paris og appellerede ikke alene til F.N.s medlemsstater, men førte også forhandlinger med de arabiske landes F.N.-delegerede[2]). I Tunis voksede uroen fra dag til dag og antog dimensioner, der foranledigede de franske politistyrker til at foretage større operationer, navnlig i Cap Bon-området. Desuden forsøgte franskmændene at skræmme bey'en til indrømmelser. I en note af 30. januar 1952 tilbød den franske regering ganske vist, at der skulle nedsættes en fransk-tunesisk kommission til forberedelse af en række reformer, men på den betingelse, at Tunis trak sin henvendelse til F.N. tilbage, hjemkaldte Salah ben Youssef og traf forholdsregler til genoprettelsen af roen i Tunis. I sit svar den 5. februar 1952 afviste bey'en de franske krav og erklærede, at forhandlingerne ikke kunne genoptages, så længe der herskede belejringstilstand i landet. Desuden understregedes det i den tunesiske note, at drøftelserne ikke kunne finde sted, medmindre den franske regering ville gå ind på de krav, som Tunis havde stillet i bey'ens memorandum af 31. oktober 1951.

Efter at Hauteclocque havde været i Paris for at indhente sin regerings instruks, forelagde han den 25. marts 1952 *nye franske forslag om en forfatningsreform* for bey'en. Hauteclocque havde i forvejen forlangt, at ministerpræsident Chenik ikke måtte være til stede under forhandlingerne. Ikke desto mindre mødte han op, men da general-residenten forlangte, at bey'en skulle afskedige regeringen Chenik, afviste bey'en dette krav. Den følgende nat slog franskmændene til og *lod foruden Chenik tre andre regeringsmedlemmer arrestere* tillige med en lang række fremtrædende Neo-

[1]Tunis har to fagorganisationer, hvoraf den største domineres af Neo-Destour og er medlem af den frie faginternationale, ICFTU, efter i 1951 at have forladt det kommunistisk ledede WFTU.

[2]En gruppe på 15 asiatiske og afrikanske lande forsøgte i februar og marts 1952 at få enten generalforsamlingen eller sikkerhedsrådet til at behandle det tunesiske spørgsmål, men forgæves.

Destour-ledere, organisationsfolk og pressemænd. Endvidere blev der indført udgangsforbud i nattetimerne og dødsstraf for deltagelse i væbnet oprør. Alle våben skulle omgående afleveres til politiet, og det blev pålagt alle våbenføre tunesere at indtræde i »sikkerhedsgrupper« til bevogtning af jernbaner, offentlige bygninger m.m. Bey'en blev dernæst tvunget til at afskedige regeringen Chenik, og i stedet udnævnte han den tidligere ministerpræsident, *Salaheddin Baccouche*[1]), der havde beklædt posten 1943–47, og som blev betragtet som særdeles fransk-venlig. Dannelsen af den nye regering i midten af april 1952 blev fulgt af lettelser i de franske sikkerhedsforanstaltninger, der var blevet truffet i forbindelse med arrestationen af Chenik.

De *franske reformforslag*, der havde givet anledning til bruddet den 26. marts, blev *principielt tiltrådt af bey'en* allerede to dage senere, men de lå langt fra de krav, der var blevet opstillet af de tunesiske nationalister. Ganske vist hed det, at der kun var tale om et første skridt på vejen mod fuldt indre selvstyre i Tunis, men såvel bestemmelserne om regerings- og lovgivningsmagten som garantierne for de franske kolonister i Tunis var af en sådan art, at Neo-Destours krav om et demokratisk styre og om fuld tunesisk suverænitet langt fra var opfyldt. Forslagene og de franske indgreb mod Chenik førte følgelig til en *opblussen af uroen* i landet, men desuden rejste der sig *en kraftig opposition mod regeringens Tunispolitik i Frankrig selv*. Den kom til udtryk i nationalforsamlingens Tunisdebat den 1. april, hvor navnlig socialisterne angreb ministerpræsident Pinay for de foranstaltninger, han havde truffet. Denne forsvarede sig med, at det havde været tvingende nødvendigt at fjerne Chenik, som havde opmuntret de tunesiske ekstremister og havde saboteret samarbejdet med franskmændene.

Ikke desto mindre anerkendte den franske regering i praksis, at martsplanen ikke kunne gennemføres, og i juni 1952 fremsatte udenrigsminister Robert Schumann i forbindelse med en ny Tunisdebat i nationalforsamlingen *forslag, der betegnede visse indrømmelser* til tuneserne. Den franske regering bekræftede i princippet Tunis' suverænitet med bey'en som eneste udtryk herfor og erklærede, at Tunis skulle udvikles til fuld indre automomi, men understregede, at dette på ingen måde påvirkede Frankrigs traktatmæssige rettigheder, specielt retten til at kontrollere udenrigspolitikken og den indre sikkerhed i Tunis. Desuden forkastede Schuman som ikke-realisabelt kravet om, at der i denne begyndelsesfase skulle dannes en rent tunesisk regering, men foreslog ændringer i den gældende praksis, således at tuneserne ville få lidt større indflydelse i regeringen.

[1]Salaheddin Baccouche var søn af Muhammed Baccouche, der i 1881 som tunesisk udenrigsminister havde undertegnet Bardo-traktaten med Frankrig.

Også i spørgsmålet om embedsbesættelser blev der givet indrømmelser, men m.h.t. lovgivningsmagten afvistes kravet om en folkevalgt lovgivende forsamling. I stedet hed det, at denne funktion alene tilkom bey'en, som dog skulle bistås af to rent rådgivende organer, der dels blev udpeget, dels blev valgt indirekte. I de lokale råd skulle der sikres europæerne en indflydelse, der langt oversteg den, de ville have krav på efter styrkeforholdet mellem dem og tuneserne, selv om der også her var tale om en modificering i sammenligning med marts-forslaget. Nye ændringer kom til i et *supplerende fransk forslag af 4. august 1952,* og på dette grundlag drøftede en af bey'en nedsat forsamling bestående af 40 ansete mænd den holdning, Tunis burde indtage. Resultatet forelå den 7. september 1952, og det blev en *afvisning af den franske regerings forslag,* som forsamlingen fandt fuldstændig utilfredsstillende, ikke mindst hvad angik udnævnelsen af embedsmænd, som indebar »den formelle og permanente udelukkelse af tunesere fra alle poster med ansvar og myndighed«, og som i praksis ville betyde, at tunesisk selvstyre var uopnåeligt. Denne indstilling blev den 9. september 1952 af bey'en meddelt den franske præsident, *Vincent Auriol,* i et brev, hvori bey'en desuden beklagede generalresidentens »voldelige forholdsregler«, specielt arrestationen af Chenik, der havde ført til uro i hele Tunis. Bey'en konstaterede fremdeles, at de franske reformforslag »udgjorde en trusel mod Tunis' suverænitet«, og at de ikke indebar »noget skridt i retning af demokratisering af tunesiske institutioner«. Hans konklusion var, at »disse reformer synes at være utilstrækkelige til at tilfredsstille det tunesiske folks forhåbninger, og at de desuden ikke svarer til de minimumskrav, der blev fremsat i vore erklæringer af 15. maj og 31. oktober 1951«.

Noget fransk svar blev ikke straks givet herpå, bortset fra en skrivelse fra Auriol til bey'en. Årsagen til Frankrigs tøven må utvivlsomt søges i *F.N.s holdning* til Tunis-spørgsmålet. Sagen blev af den asiatisk-afrikanske blok ført frem på F.N.s generalforsamling, hvor den franske delegation boycottede forhandlingerne ud fra det synspunkt, at der var tale om et rent fransk anliggende, som F.N. ikke havde nogen bemyndigelse til at blande sig ind i. Alligevel førte franskmændene en henholdende politik i Tunis, indtil det kritiske punkt i F.N.-debatten var overstået, men i mellemtiden *forværredes situationen i landet alvorligt.* Den guerrilla-aktivitet, der længe havde været en kendsgerning, blev intensiveret i landdistrikterne, og i byerne kom det til stadig flere sabotage- og terrorhandlinger. Alene i de første 10 måneder af 1952 måtte franskmændene notere 1661 voldsaktioner fra den tunesiske undergrundsbevægelses side. Der blev efter franske opgørelser herunder dræbt 116 mennesker og anrettet skader for 10 milliarder francs. Et par tusinde arrestationer og flere dødsdomme og henrettelser havde ikke formået at standse aktiviteten, og

jævnsides med de tunesiske nationalisters aktioner, måtte man nu konstatere, at adskillige franske kolonister var begyndt at tage lignende voldsmidler i anvendelse. Der var ikke alene tale om selvforsvar fra europæernes side, men også om en regulær *modterror*, først og fremmest gennem organisationen »La Main Rouge«, der foranstaltede attentater og mord på flere tunesiske nationalistledere. Navnlig vakte det opsigt, at generalsekretæren for den tunesiske fagorganisation, UGTT[1]), *Ferhat Hached* blev myrdet den 5. december 1952. Hached var i Bourguibas fravær den tunesiske nationalismes egentlige leder og en mand, der navnlig i USA havde forsøgt at samle sympati for Tunis' sag. Han var en fremragende organisator og havde ry for at være en smidig politiker, der endnu bedre end Bourguiba var i stand til at forene modsætningerne i den tunesiske befolkning. Mordet var et virkelig alvorligt slag mod nationalisterne og forårsagede demonstrationer og strejker overalt i Tunis, ligesom det havde virkninger på situationen i Marokko. »La Main Rouge« lagde ingen skjul på, at det var denne organisations værk, og at den i særdeleshed hadede Hached på grund af dennes amerikanske forbindelser. Den hævdede den blandt kolonisterne populære opfattelse, at USA virkede sammen med nationalisterne, og at Amerika forfulgte egne imperialistiske mål i Fransk Nordafrika.

Selv om mordet på Ferhat Hached blev fordømt af generalresidenten, de Hauteclocque, tog denne den 15. december 1952, da F.N.-debatten ikke længere kunne forekomme faretruende, *nye skridt til at tvinge bey'en til eftergivenhed.* Han forelagde ikke mindre end 60 dekreter til underskrift, heriblandt nogle fra det franske reformkompleks, men under indflydelse af medlemmer af fyrstehuset, navnlig sønnen *prins Chedly,* hvis Neo-Destour-sympatier var velkendte, nægtede bey'en at efterkomme generalresidentens krav. Der fulgte herefter en brevveksling mellem bey'en og den franske regering den 18–20. december 1952, hvorefter bey'en skrev under. Det hævdes, at Frankrig havde stillet bey'en et ultimatum og truet med at lade ham erstatte af et regentskabsråd af de personer i hans omgivelser, der var lydhøre overfor franske ønsker.

I henhold til de nye dekreter blev der i den følgende tid holdt *kommunevalg* rundt om i Algier, men Neo-Destour boycottede dem, og mange steder blev valgdeltagelsen uhyre ringe, eller også blev valgene umuliggjort, ganske simpelt fordi der ikke var kandidater nok. Flere mord og overfald virkede med til at dæmpe lysten hos samarbejdsvillige tunesere til at lade sig opstille. Franskmændene svarede med at arrestere flere fagforenings- og Neo-Destour-ledere, men det var ikke muligt at skjule,

[1]D.v.s. Union Général des Travailleurs Tunisien, det ikke kommunistiske fagforbund, der havde henved 100.000 medlemmer.

at *den franske politik havde lidt et alvorligt nederlag*, da der først blev givet det tunesiske folk lejlighed til at demonstrere, hvilket standpunkt det indtog.

MISLYKKET AFSPÆNDINGSPOLITIK 1953–54

Det var i nogen grad erkendelsen af tvangsmetodernes ringe værdi, der i sommeren 1953 førte til et *begyndende fransk kursskifte*, men det talte også med, at Frankrigs hele stilling var blevet svækket som følge af den stadig vanskeligere situation i krigen i Indokina. Den nye regering *Laniel* viste straks efter sin tiltræden både ved frigivelsen af mange internerede tunesere og ved flere erklæringer, at man ville søge en afspænding i Tunis, og en ny bølge af voldshandlinger i juli og august 1953 understregede, at handling var påkrævet. Blandt ofrene var den forventede tronfølger prins *Ezzedine bey*, der var kendt som udpræget profransk, og på den anden side en af de mest fremtrædende Neo-Destour-ledere, *Hedi Chaker*.

Et skridt i retning af afspænding blev taget, da generalresident de Hauteclocque den 2. september 1953 blev afskediget og erstattet med *Pierre Voizard*, som straks udtalte sig i meget forsonlige vendinger. Neo-Destour hilste kursændringen velkommen, og i nogle måneder fandt der en tydelig neddæmpning sted af guerrilla- og terroristvirksomheden. Men det varede længe, inden den nye politik begyndte at aftegne sig, og da det endelig skete i marts 1954, blev det en *skuffelse for de tunesiske nationalister*. Nok blev Baccouche afskediget og den 2. marts 1954 erstattet med en regering under ledelse af *Muhammed Saleh Mzali*, der havde været en af de arresterede ministre i Cheniks regering, men det forfatningsreformforslag, som franskmændene nu udarbejdede, og som bey'en udstedte dekreter om den 4. marts 1954, imødekom kun i ringe grad nationalisternes krav.

Forfatningsdekreterne bestemte, at ministerrådet skulle bestå af otte tunesiske og fire franske medlemmer, og forøgede regeringschefens kompetence betydeligt. Han fik nu fuld kontrol med administrationen og bemyndigelse til at give den endelige godkendelse af ministerielle dekreter, som ikke længere ville være underkastet generalresidentens veto. Den franske generalsekretærs myndighed blev væsentlig reduceret, og der blev skabt repræsentative forsamlinger, der dog kun fik rådgivende karakter. Den ene af disse fik 45 tunesiske medlemmer, valgt ved almindelig valgret for mænd over 25 år, mens den anden kom til at bestå af 23 delegerede og 19 vice-delegerede, som skulle repræsentere den franske del af befolkningen. Desuden ændredes 1952-bestemmelserne om det lokale styre, men der blev stadig givet de europæiske kolonister særlige rettigheder på dette område.

Sammenlignet med den ordning, den franske regering havde forsøgt at trumfe igennem i 1952, betegnede forfatningsdekreterne et betydeligt skridt fremad mod tunesisk selvstyre i indre anliggender, men *indrømmel-*

serne kom for sent og blev voldsomt kritiseret af størsteparten af kolonisterne, hvis yderligtgående organisation, »Rassemblement Française de Tunisie«, fordømte reformen som »et dramatisk og dræbende tilbageslag« og udtrykte bestyrtelse over »omstyrtelsen af protektoratet«. Men kritikken var ikke mindre skarp fra nationalisternes side. UGTT kaldte reformen for »en karikatur af en demokratisering«, Neo-Destour talte om »pseudoreformer«, og det gamle Destour kaldte til fortsat »kamp mod imperialismen«. Den 15. april udstedte en kongres med repræsentanter for de politiske partier i Tunis, fagforeningerne og erhvervsorganisationerne en erklæring, hvori man fordømte 4. marts-dekreterne med den begrundelse, at de hverken genoprettede Tunis' suverænitet eller demokratiserede dets institutioner. Derved vaklede grunden under både Voizard og ministerpræsident Mzali, der forgæves forsikrede, at reformerne betegnede »et virkeligt skridt mod demokrati«.

I kølvandet på forfatningsreformen fulgte et udbrud af *nye voldsomme uroligheder,* efter at der stort set havde hersket ro siden september 1953. I det vestlige højland, langs grænsen til Libyen og omkring Bizerta dukkede større og bedre udrustede skarer af fellaghas (d.v.s. fredløse) op og kaldte nu sig selv for den nationale befrielseshær. Fra sit eksil i Cairo påtog Neo-Destours generalsekretær Salah ben Youssef sig ansvaret for dannelsen af disse »stødtropper«, og jævnsides med fellagha-aktiviteten gik en ny terrorbølge henover byerne, fulgt af tilsvarende modaktioner fra kolonisternes side. Overfor denne trusel greb den franske regering ind med *voksende militær styrke,* og betydelige troppekontingenter ankom til landet, som befandt sig på randen af et oprør.

Men samtidig med at man i Paris atter slog ind på den hårde linie, forsøgte man gennem *amnesti* til mange politiske fanger at lette spændingen. Også *Habib Bourguiba* kom til at nyde godt heraf, idet han blev løsladt fra øen Galite og kun underkastet mild internering i Frankrig. Han fik herved lejlighed til at genoptage sin politiske aktivitet, og den 10. juli 1954 udtalte han i et *interview til »Le Monde«,* at han tog afstand fra voldsanvendelsen i Tunis og erklærede, at hans mål kun var internt selvstyre for Tunis og ikke »suverænitetens ydre attributter« såsom egen hær og diplomatisk repræsentation. Han foreslog en overenskomst, baseret på tilbagevendelse til Bardo-traktaten 1881, ophævelse af bestemmelserne fra 1884 om, at generalresidenten skulle billige og kundgøre alle dekreter, som bey'en havde beseglet og endelig fremsættelse af en højtidelig fransk erklæring om at ville give Tunis indre selvstyre. Herefter skulle – i henhold til Bourguibas udtalelser i interviewet – følge dannelse af en rent tunesisk regering, gradvis »tunisificering« af administrationen og udarbejdelse af en forfatning ved en nationalforsamling, som var valgt ved almindelig valgret.

Bourguibas erklæring kunne kun fortolkes som en *tilkendegivelse af moderation og forhandlingsvilje,* og den efterfulgtes bemærkelsesværdigt hurtigt af en *erklæring den 15. juli fra 40 fremtrædende franske i Tunis* til Frankrigs nye ministerpræsident, *Pierre Mendès-France.* Man tog heri til orde for den opfattelse, at den hidtidige franske politik havde været forfejlet og kun havde ført til økonomisk stagnation og voksende usikkerhed. I særdeleshed vendte de 40 sig mod anvendelsen af voldsmetoder og mod bevæbningen af en del af befolkningen imod en anden, og de tilkendegav hermed, at der var franskmænd i Tunis, der så anderledes på situationen end de højrøstede kolonister i »Rassemblement Française de Tunisie« eller de interessegrupper, der til stadighed forsøgte at påvirke de franske politikere.

MENDÈS-FRANCE's TUNISPLAN 31.7. 1954.

Bourguibas udtalelser til »Le Monde« og de 40 franskmænds erklæring gav en god baggrund for den dramatiske aktion, *Mendès-France* nu foretog, da han straks efter at have sluttet Indokina-drøftelserne på Genevekonferencen kastede sig ud i det tunesiske problem. Efter at have sikret sig sit kabinets godkendelse af planerne fløj den franske ministerpræsident tidligt om morgenen den 31. juli 1954 til Tunis sammen med marskal *Juin* og ministeren for tunesiske og marokkanske anliggender, *Christian Fouchet,* til Tunis, hvor han *forelagde den franske regerings beslutninger for bey'en.* De gik ud på, 1) at Tunis skulle få fuldt indre selvstyre, 2) at den franske regering kun ville beholde ansvaret for Tunis' forsvar og udenrigspolitik i overensstemmelse med Bardo-traktaten, 3) at den franske befolkning i fremtiden kun skulle deltage i kommunale anliggender og ikke længere have nogen andel i den tunesiske regering, om end de skulle have egne repræsentative forsamlinger til varetagelse af deres interesser, 4) at bey'en øjeblikkelig skulle gå i gang med dannelsen af en ny tunesisk regering, 5) at den franske regering med denne regering ville forhandle sig til rette om konventioner, der fastsatte de to landes gensidige forpligtelser, og om garantier til Frankrig og de franskmænd, der var bosiddende i Tunis, og hvis økonomiske interesser specielt skulle tilgodeses, 6) at en voldgiftsinstans skulle oprettes, 7) at fuldt selvstyre skulle indføres, så snart konventionerne var underskrevet, 8) at Frankrig ville bistå ved de administrative, økonomiske og sociale reformer, der skulle følge efter de politiske, og 9) at en fortsættelse af den nuværende volds- og terrorkampagne ville blive slået ned, om nødvendigt med »drakoniske midler«.

Mendès-France's forslag betegnede intet mindre end en *radikal ændring i den franske politik* og i særdeleshed en opgivelse af »co-suverænitetsprincipet«. Kursskiftet markeredes desuden ved, at Voizard blev afske-

diget som generalresident og erstattet med den franske øverstkommanderende i Tunis, general *Boyer de la Tour du Moulin*. Mendès-France tilkendegav herved sin vilje til at sætte vold imod vold, hvis det skulle blive nødvendigt, og overfor kolonisterne virkede udnævnelsen ligesom Juins og Fouchets deltagelse i ministerpræsidentens lynrejse som en garanti for, at de ikke ville blive ladt i stikken. Adskillige protestrøster hørtes dog fra deres side, og i særdeleshed angreb den franske repræsentant i republikkens råd, senator *Colonna*, Mendès-France voldsomt. Derimod var de tunesiske nationalister positive i deres reaktion, og Habib Bourguiba erklærede den 1. august, at de nye forslag udgjorde »et vigtigt og afgørende skridt på vejen mod genoprettelse af fuld tunesisk suverænitet«, og at der ikke længere ville være tale om en fransk-tunesisk strid, men om et nært samarbejde mellem ligeberettigede partnere.

Mendès-France's besøg blev den 2. august 1954 fulgt af dannelsen af en ny tunesisk regering under ledelse af den uafhængige nationalist, *Tahar ben Ammar* og med fire Neo-Destour-ledere på vigtige ministerposter, selv om flertallet var uafhængige. Neo-Destour havde nok forlangt flertallet og ønsket, at Salah ben Youssef skulle beklæde en af posterne, men man havde ladet kravet falde, efter at Habib Bourguiba fra Paris havde opfordret til mådehold.

Der fandt nu en tydelig *afspænding* sted i Tunis, og fellagha-aktiviteten dalede næsten til nulpunktet samtidig med, at forbudet mod Neo-Destour blev ophævet og mange politiske fanger kom på fri fod. Senere på året blussede kampene imidlertid op pånyt – muligvis som et forsøg fra de mest yderliggående nationalisters side på at forstyrre de forhandlinger mellem den franske og den tunesiske regering, som var blevet indledt i lem den franske og den tunesiske regering, som var blevet indledt i Carthago den 4. september 1954, men som en halv snes dage senere overførtes til Paris. Faktisk kom fellagha-problemet også til at volde afbræk i drøftelserne, men i november nåede de to delegationer frem til et kompromis mellem det franske krav om, at den tunesiske regering skulle afstraffe guerillastyrkerne, og det tunesiske forlangende om, at franskmændene skulle indstille deres operationer mod frihedskæmperne. Man appellerede nu til fellaghas om at nedlægge våbnene og overgive dem til myndighederne. Desuden lovede man ikke at ville drage dem til ansvar, men tværtimod at ville lette deres tilbagevenden til et normalt liv. I den følgende amnestiperiode nedlagde 2.500 fellaghas våbnene, heriblandt den guerillakriger, *Lashar Chraiti*, der betegnedes som »lederen af befrielseshæren«. Tilbage blev dog enkelte grupper, enten ubøjelige fanatikere eller også slet og ret røverbander, der blot havde fisket i rørte vande.

De fransk-tunesiske forhandlinger skred ikke desto mindre fortsat *langsomt fremad*. I begyndelsen var det navnlig tunesiske krav om, at landet

skulle have egen hær og egen udenrigstjeneste, der var det store skær, man ikke kunne klare, og da tuneserne omsider gik ind på at lade deres krav falde, opstod der et nyt dødvande på spørgsmål om kontrollen over politiet og om sikkerhedsforanstaltninger ved sydgrænsen. Desuden medførte regeringen Mendès-France's fald i februar 1955, at drøftelserne for en tid blev suspenderet, men de blev genoptaget af efterfølgeren, *Edgar Faure,* der i det store og hele fortsatte forgængerens politik i Tunis-spørgsmålet. De sidste vanskeligheder blev ryddet af vejen på et møde mellem Faure og Bourguiba den 21. april 1955, og *den 3. juni underskrev den franske ministerpræsident og Tahar ben Ammar den nye fransk-tunesiske overenskomst.* Oppositionen mod den havde fortsat til det sidste fra yderliggående i begge lejre – blandt tuneserne således fra Salah ben Youssef, det gamle Destourparti og kommunisterne, mens det blandt de franske kolonister især var »Présence Française«-bevægelsen og dens leder, general *Rime-Bruneau,* der råbte op og iværksatte optøjer og andre voldshandlinger.

DEN FRANSK-TUNESISKE OVERENSKOMST 1955

Den fransk-tunesiske overenskomst af 2. juni 1955 bestod af 1) en politisk konvention om forholdet mellem Frankrig og Tunis, hvortil var føjet en protokol om forsvar og sikkerhed, 2) en protokol om den offentlige orden og 3) konventioner angående det franske befolkningselements stilling i Tunis og samarbejdet på forskellige områder mellem de to lande.

I *den politiske konvention* om forholdet mellem Frankrig og Tunis hed det i overenskomsten, at Bardo-traktaten af 1881, hvori Frankrig påtog sig ansvaret for Tunis' forsvar og udenrigspolitik, blev bekræftet med undtagelse af den bestemmelse i traktaten, der overdrog Frankrig ansvaret for Tunis' indre administration. Endvidere fastslog overenskomsten, at franskmænd, der boede i Tunis, skulle nyde en særlig stilling, forskellig fra andre fremmede, og at det franske befolkningselement derfor skulle have ret til at deltage i visse tunesiske institutioner. Frankrig skulle i Tunis i stedet for en generalresident have en højkommissær som repræsentant, og denne skulle virke som bey'ens udenrigsminister og tillige være mellemmand mellem de to regeringer i alle spørgsmål om fælles jurisdiktion, og endelig skulle han som særlig opgave have beskyttelsen af det franske elements rettigheder og interesser i Tunis.

Protokollen om forsvar og sikkerhed bestemte, at højkommissæren alene havde ansvaret for forsvarsanliggender, og at han skulle udøve særlig myndighed i flåde- og luftbasen Bizerta og i den sydlige grænsezone. Der skulle oprettes en fælles forsvarskomite under den tunesiske ministerpræsidents forsæde, men uden besluttende myndighed. Grænsezonerne skulle forsvares af såvel franske som tunesiske tropper.

I *protokollen om offentlig orden* hed det, at den tunesiske regering skulle overtage det fulde ansvar for den offentlige orden to år efter aftalernes ikrafttræden. Dog skulle i endnu otte år den øverste politiledelse være fransk, og der blev fastsat regler for, at der i byer med et stort europæisk befolkningselement skulle findes et vist antal franskmænd i politikorpset i de næste tyve år.

Konventionen om det franske befolkningsislæts stilling fastslog, at personer af fransk afstamning skulle have ret til at beholde deres franske statsborgerskab, mens enhver franskmand eller anden fremmed, der havde aftjent værnepligt, kunne erhverve tunesisk nationalitet. Endvidere bestemtes størrelsen af den franske repræsentation i en række byråd – for de største byers vedkommende $^3/_7$ – og der blev givet det franske sprog en særstilling, omend arabisk blev det officielle sprog, bl. a. skulle alle offentlige bekendtgørelser meddeles på begge sprog og fransk indgå i undervisningen i alle skoler. Franskmændene skulle tilsikres alle borgerlige friheder og have ret til at opretholde egne erhvervsorganisationer, ligesom den tunesiske regering påtog sig at garantere fremmedes ejendom og personlige sikkerhed.

Også *domstolenes gradvise overgang på tunesiske hænder* i løbet af femten år blev fastlagt i en protokol, hvori man tillige aftalte, at der skulle dannes en voldgiftsret med lige repræsentation for Frankrig og for Tunis. Alle stridigheder om fortolkning af konventionerne skulle behandles af denne domstol.

En særlig konvention fastlagde *reglerne for teknisk og administrativt samarbejde,* herunder det prekære problem om tunisificeringen af embedsstanden, mens en kulturel konvention bl. a. sikrede et fransk skolesystem under højkommissærens kontrol parallelt med det tunesiske skolesystem. Desuden aftaltes i en omfattende *økonomisk og finansiel konvention* bl. a. skabelsen af en fransk-tunesisk toldunion, møntfællesskabet blev opretholdt, og der blev givet grundregler for Frankrigs økonomiske og finansielle støtte til Tunis såvel som for sikringen af franske investeringer i landet.

De fransk-tunesiske konventioner blev debatteret i den franske nationalforsamling den 6.–9. juli 1955, hvor enkelte gaullister og frie republikanere angreb indrømmelsespolitikken, men aftalerne blev forsvaret og begrundet af en række fremtrædende politikere med Edgar Faure og de tidligere ministerpræsidenter Mendès-France og *Paul Reynaud* i spidsen. Den 31. august 1955 udvekslede de to regeringer ratifikationsdokumenterne, efter at bey'en et par dage i forvejen havde underskrevet. Lidt senere udnævntes *Roger Seydoux* til fransk højkommissær i Tunis, mens general Boyer de la Tour overtog posten som generalresident i Marokko.

DET FRIE TUNIS

Overenskomsterne af 2. juni 1955 havde nok skabt grundlaget for de fremtidige fransk-tunesiske relationer, men adskillige af bestemmelserne skulle ikke desto mindre nærmere *udarbejdes i detailler*. Der førtes derfor nye forhandlinger mellem de to regeringer, og supplerende protokoller angående økonomiske spørgsmål og den indre sikkerhed blev undertegnet i slutningen af 1955. Vigtigere var det, at der den 27. februar 1956 i Paris blev åbnet forhandlinger mellem regeringen *Mollets* udenrigsminister, *Christian Pineau* og Tahar ben Ammar fortrinsvis om forsvarsproblemerne. Resultatet blev en ny triumf for Habib Bourguiba, der i en kritisk fase selv overtog drøftelserne med Pineau og den 20. marts 1956 reddede en traktat i land, som fastslog *Tunis' ret til at føre sin egen udenrigspolitik og skabe sin egen hær*. Det betød intet mindre, end at Bardo-traktaten ophørte at eksistere mindre end et år efter, at den af franskmændene var blevet gjort til en hjørnesten i 1955-aftalerne. Dog bibeholdt Frankrig nogen indflydelse ved ramme-bestemmelser om fransk deltagelse i opbygningen af den tunesiske hær, ligesom de to landes gensidige afhængighed nok engang blev fastslået på papiret, og man aftalte, at senere forhandlinger skulle klarlægge enkelthederne i det fremtidige forsvars- og udenrigspolitiske samarbejde. Den franske regerings holdning var først og fremmest dikteret af ønsket om at føre Tunispolitiken igennem i sine yderste konsekvenser med det håb herved at opnå Tunis' faste tilknytning til vestmagterne og naturligvis først og fremmest Frankrig i stedet for at risikere, at det gav efter for presset fra Cairo og slog ind på en politik, der bedre passede den arabiske liga og Ægypten. Men Frankrigs politik i Algier har i sommeren 1956 vist sig at være en alvorlig anstødssten, og det er tydeligt, at den tunesiske regering i Algierspørgssmålet er på linje med Ægypten og i praksis virker imod Frankrig.

Med aftalen af 20. marts 1956 var *Tunis fulde og uindskrænkede suverænitet omsider en kendsgerning*, og de tunesiske nationalistledere kunne kaste sig over løsningen af landets *indre problemer*. De alvorligste af disse er af økonomisk art, og det er sikkert, at Tunis må have hjælp udefra for at kunne klare dem blot nødtørftigt i de nærmeste år. Men inden regeringen kunne give sig i kast med dem, måtte den politiske situation afklares. Habib Bourguiba var vendt tilbage til Tunis fra interneringen i Frankrig umiddelbart før 1955-overenskomsten blev afsluttet, og i september vendte en anden af Neo-Destours ledere, generalsekretæren Salah ben Youssef, hjem. En *magtkamp* syntes allerede i forvejen at være igang mellem de to mænd, og modsætningerne mellem dem var kommet til udtryk allerede i 1954, da Habib Bourguiba havde taget afstand fra den fellagha-aktivitet, som Salah ben Youssef roste sig af at have organiseret, og måske endnu mere, da Bourguiba senere på året spændte ben for Salah ben Youssefs

optagelse i regeringen Tahar ben Ammar. Det varede derfor kun kort, inden bruddet blev åbent. Den 12. oktober 1955 blev Salah ben Youssef afskediget fra posten som Neo-Destours generalsekretær og udstødt af partiet med den motivering, at han havde modvirket ledelsens politik under de fransk-tunesiske forhandlinger, og at han havde forsøgt at skabe splittelse mellem medlemmerne. Men bag konflikten lå den dybergående modsætning mellem de Neo-Destour-politikere, der som Habib Bouguiba ville bygge på samarbejde i gensidig afhængighed med Frankrig, og de, der afviste alt fransk og europæisk og ønskede den mest intime tilknytning til de andre arabiske stater. En tilkendegivelse heraf fik man, da »Befrielseskomiteen for det arabiske Maghreb«[1] umiddelbart efter Salah ben Youssefs afskedigelse udstødte Bourguiba og Neo-Destour-ledelsen. Iøvrigt nægtede Salah ben Youssef at anerkende partiets beslutninger og forsøgte at danne sine egne særlige afdelinger indenfor Neo-Destour. I den følgende tid kom det til flere blodige sammenstød mellem bourguibister og youssefister, og da regeringen i januar nægtede at tillade ben Youssefs tilhængere at holde en kongres, erklærede den udstødte generalsekretær »overforræderen« Bourguiba krig. Nogen tid i forvejen havde tunesere og franskmænd i fællesskab afsløret en sammensværgelse mod regeringen og beslaglagt store mængder våben. Det var åbenbart, at det var youssefisterne, der var på spil, og den 28. januar 1956 blev der derfor udstedt arrestordre mod Salah ben Youssef, der imidlertid reddede sig til Libyen, hvor han fik asyl som politisk flygtning. Herfra har han siden formået at forstyrre freden flere steder i Tunis ved en genoplivelse af fellaghaaktiviteten, hvad enten det nu er oprigtige tilhængere af ham, der er på færde, eller der er tale om gemene røverbander. Ufarlige er youssefisterne imidlertid ikke, da de tydeligt nok støttes fra Ægypten, og da kampene i Algier giver dem større muligheder, end de ellers ville have haft.

Til trods for bruddet mellem Habib Bourguiba og Salah ben Youssef er det ubestridt Neo-Destour, der behersker tunesisk politik. Det kom frem ved de *valg*, der blev afholdt til den grundlovgivende nationalforsamling den 25. marts 1956. Her opstillede Neo-Destour sammen med UGTT, nogle mindre organisationer og forskellige uafhængige som »den nationale front« med kommunisterne som eneste rival, da youssefisterne boycottede valget. 84 % af vælgerne stemte, og resultatet blev en overvældende sejr til den nationale front, der besatte samtlige 98 pladser i nationalforsamlingen. Efter valget demissionerede Tahar ben Ammar, og i stedet dannede Habib Bourguiba den 15. april 1956 regering, hvori han selv overtog posterne som stats-, udenrigs- og forsvarsminister, og

[1] Maghreb er den arabiske betegnelse for Fransk Nordafrika.

som iøvrigt overvejende bestod af Neo-Destour-politikere, suppleret med andre mænd fra den nationale front.

Dermed havde den mand overtaget posten som Tunis regeringschef, der bar størstedelen af æren for Tunis befrielse, og som netop havde fejret en stor triumf ved at bringe 20. marts-overenskomsten med Frankrig i stand. Bourguiba har vist sig at være en politiker af stort format, men det er også vanskelige opgaver, der foreligger ikke blot på det økonomiske og sociale område, men også på det udenrigspolitiske, hvor situationen i Algier i forbindelse med Ægyptens aspirationer i den arabiske verden meget vel kan komme til at stille Bourguibas statsmandskunst på store prøver.

11.7.1956.